בעטער־קלאַס און, בעיקר, די אינטעליגענץ. דער היטלעריזם אין דייטשלאַנד האָט אָבער געבראַכט אַ סך אַנטוישונגען פאַר דעם קליינבירגערטום און פאַר די ברייטע קרייזן פון דער אינטעליגענץ און האָט אויך געלערנט די אַרבעטער, אַז ביי זייער אייניקייט פון טאַט קאָנען זיי פירן נאָך זיך דאָס קליינבירגערטום און די אינטעליגענץ. שיצן די קולטור־דעראָבערונגען און די ז'עמאָקראַטישע פרייהייטן קעגן אָנגרייף פון פאַשיזם קאָן ווערן אַן אויסגאַנג־פונקט פאַר שטירצן דעם פאַשיזם און פונאַנדערצובינדן דעם אָנגרייף אין ראַדיקאַלסטן זין פון וואָרט.

די יידישע אינטעליגענץ (אין איר מערהייט) איז מער ווי אַלע מסוגל אויפצונעמען אָט־דעם אמת, אַז איר גורל איז פאַרבונדן מיטן אויסגאַנג פון פּראָלעטאַרישן קאַמף. די רדיפות אויף יידן אין דייטשלאַנד האָבן זיך אָנגעהויבן, ווי אַ קאַמף קעגן דער יידישער אינטעלעקטועלער וועלט און פּראָפעסיאָנעלע אינטעליגענץ: דאָס אָפּשטעלן יידישע דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, זשורנאַליסטן אין זייער טעטיקייט — איז געווען די ערשטע זאַך, וואָס דער היטלעריזם האָט געטון, בעת זיין קומען צו דער מאַכט. דערפאַרונג דייטשלאַנד האָט אויך געגעבן אַ טויטקלאַפּ די אַסימילאַציע און געשאַפן פּסיכאָלאָגישע פּאָרבאַדינגונגען פאַר אַ דערנענטערונג צווישן דער אינטעליגענץ און דער יידישער מאַסן־קולטור, וואָס זיינע טרעגער זענען די יידישע האָרעפּאַשניקעס. דאָס איז דער סוד, פאַרוואָס ס'איז געוואָרן מעגלעך, אַז אַדאַמיטש (לינקער), דוד איינהאָרן (בונדיסט), מ. יאַרבלום (רעכטער פּ. צ.) און א. טשעריקאָווער (אומפּאַרטייאישער דעמאָקראַט) זאָלן קאָנען זיצן ביי איין טיש, כדי צו פאַרטיידיקן זיך אַלס „יידן, קולטור־מענטשן און קעמפער פאַר אַ בעסערער צוקונפט" (פון דער פּלאַטפאָרם פון קולטורפראָנט).

די דערפאַרונג פון דייטשן פאַשיזם האָט געמאַכט בולט און קלאָר דעם געדאַנק, אַז פאַרטיידיקן זיך אַלס יידן און קולטור־מענטשן קאָן מען נאָר, ווען מ'קעמפט פאַר אַ בעסערער צוקונפט און פאַר די פּראָגרעסיווע אידעאַלן פון דער אַרבעטנדיקער מענטשהייט. אויסנוצן די ראַדיקאַלע שטימונגען צווישן דער אינטעליגענץ אין קאַמף קעגן פאַשיזם אויף דער יידישער און אַלגעמיינער גאַס — דאָס איז דער ציל און דער זכות־הקיום פאַרן קולטור־פראָנט.

די טענה, אַז דער יידישער כוח איז אַ שוואַכער שמעקט מיט אַזויפיל שימל און אָפּגעשטאַנענקייט, אַז ס'לוינט זיך נישט צו פאַרהאַלטן אויף דעם. זאָל זיך דער בונדיסט א. פונק דערמאָנען, ווי מ'האָט פאַר־דער־מלחמה געמוסרט דעם „בונד", הלמאי ער מישט זיך אין די רוסישע ענינים און זאָל ער זאָגן, צי ער מאַכט נישט קיין פּלאַגיאַט, בעת ער פאַרדאַמט צוליב דער „איינפלוסן־שוואַכקייט" דעם קולטור־פראָנט אויף דער יידישער גאַס אין פראַנקרייך.

די טענה, אַז יידן באַדראָט גאָר קיין פאַשיזם נישט פון אינעווייניק — איז ווערט אַ רענדל אַ וואָרט. אונזערע קהלות, וואָס זענען באַהערשט פון דער אגודה, די רעוויזיאָניסטישע ברוינע העמדלעך, דער קעמפנדיקער העברעיזם און דער דרוק פון דרויסן איז אַביסל צו־אָנשוילעך, מ'זאָל קאָנען פרעטענדירן, אַז מען שטייט גאָר אויסער געפאַר...

אין קאַמף קעגן דער גרויזאַמער געפאַר פון פאַשיזם, וואָס באַדראָט אַלע אונזערע קולטור־דערגרייכונגען, איז נויטיק צו פאַראייניטלעכן אַלע כוחות, כדי געמיינזאַם אָפּשלאָגן די אַטאַקעס אויף אונזערע קולטור־פּאָזיציעס.

ווייל מען נישט בלייבן זיצן אויף אַלטע און פאַרעלטערטע קאָנצעפּציעס, האַלטנדיק פאַרמאַכט די אויגן אויף דער ווירקלעכקייט און אויף די פאָדערונגען פון אונזער צייט, מוז מען געמיינזאַם און געאייניקט שיצן אונזערע קולטור־דערגרייכונגען פון די סכנות, וואָס לויערן אויף זיי פון אַלע זייטן.

ל. סימכאָוויטש

רחל אויערבאַך | וואַרשע

י. פּערלעס „יידן פון אַ גאַנץ יאָר"

I

י. פּערלעס

עס איז אַ פעסטגעשטעלטע זאַך, אַז די בעסטע פּראָזע־ווערק פון אונזער צייט טראָגן אַזוי אָדער אַנדערש אַן אויטאָביאָגראַפישן כאַראַקטער. אין דער „ראָמאַנטישער" תקופה פון ראָמאַן האָט מען געזוכט אין אים וואָס מער פרעמדס, פאַנטאַסטישס, אויסטערלישס — אָט דאָס וואָס עקזיסטירט אין אַ דעגענערירטער פאָרם אין היינטיקן קרימינאַל־ און סענסאַציע־ראָמאַן. פאַבול, אינטריגע, אַ רויבער און צויבער־געשיכטע פאַר דערוואַקסענע! איצט אָבער, ווען מען זוכט אין ראָמאַן אַ רעאַל בילד פון לעבן, ווען מען זוכט דעם כלל און נישט דעם אויסנאַמספאַל, — איז ווו קאָן אַ שרייבער געבן נאָך אַזויפיל אמת און ממשות, ווי בשעת ער שילדערט זיינע אייגענע איבערלעבונגען?

אייגענע איבערלעבונגען פון פאַרגאַנגענע יאָרן, אויספערמענטירט און געלייטערט אין ווינקעלטער פון צייט און בענקשאַפט.

און דערינען איז אויך פאַראַן די טיפערע ראָמאַנטיק, די סאַמע אייגנטלעכע פאַנטאַסטיק. ס'איז ווי אַמאָל מיט די צווייִ מינים רעליגיאָזיטעט. ס'איז געווען אַ גלויבן, וואָס האָט זיך גענויטיקט אין מופתים, אין אויסערגעוויינלעכקייטן, און אַן אַנדערער אַ טיפערער גלויבן, וואָס האָט נישט געדאַרפט צו זיין באַשטעטיקונג קיין גרעסערע מופתים ווי די עקזיסטענץ גופא איז; ויף טריט און שריט; וואָס האָט משיג געווען דעם וווּנדער שבווּנדער דערפון ווי אַזוי די קליינע גראָזן וואַקסן. און אָט דעם צווייטן מין גלויבן האָבן געירשנט די שרייבער, וואָס „קאַפּירן" דאָס סאַמע טאָג־טעגלעכע, דאָס סאַמע גראָע לעבן; וואָס פאַרמאָגן „יענע מעטאַפיזישע צערטלעכקייט לגבי די סודות פון די פּשוטסטע לעבנס־פאַקטן", ווי מאַריאַ דאָמבראָווסקאַ האָט כאַראַקטעריזירט איינעם אַן עלטערן סקאַנדינאַווישן שרייבער.

צי דאַרף מען היינט איבעריקנס שרייבן אַן אַפּאָלאָגיע פון רעאַליזם? נישט אַלע זעלבסטפאַרשטענדלעכקייטן זענען אָבער גלייך זעלבסטפאַרשטענדלעך און דאָס, וואָס איך האָב דאָ געזאָגט, האָט אומבאַדינגט צו פּערלעס אויטאָביאָגראַפישן ראָמאַן אַ ספּעציעלן שייכות.

עס האָט אויך אַ שייכות צו פּערלעס פּערזענלעכקייט. עס איז אפשר זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר אים, וואָס האָט זיך אויפן ראַנד פון זיין שאַפונג פאַרנומען אויך מיט דעם נאָר וואָס

דערמאָנטן מין סענסאַציאָנעלע ראָמאַנען, געבויטע אויף דרויסנדיקע אויסערגעוויינלעכקייטן און אויסטערלישע גורלות; עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס אין דער קינסטלערישער שאַפונג זיינער, דאָרט ווו ער גיט פון זיך דאָס עכטע, ווו ער וויל זיין אמתדיק און אוממיטלבאַר — האָט ער אויסגעקליבן גראָד דעם סאַמע פשוטן סיוזשעט, דעם סאַמע גראָען גאַנג פון אַ לעבן.

II

נאָכדעם ווי מען האָט שוין דורכגעמאַכט דעם ערשטן, לאַנגזאַמסטן וועג, דורכגעביסן זיך דורך דער האַרטער שאָלעכץ פון דער עקספּאָזיציע און פעסט זיך אַריינגעלייענט אין די געדיכטענישן פון פערלעס בוך — קומט מען ערשט צו זיין אייגנטלעכן טעם. מען האָט אַזאַ איינדרוק, ווי אַז מען קומט האַלב קראַנק פון פוסטע נאַשערייען, למשל פון גרינע, אומרייפע עפּל אָדער — ווייס איך — פאַרדאָרבענע פּיקאַנטע ווורשט; ווען מען קומט מיט יענעם נודעניש און קאָפּ-שווינדל פון אַ פאַרדאָרבענעם מאָגן און אַ פאַרדאָרבענעם אַפּעטיט און מען דערזעט איינעם קייען אַ געזונט שטיק שוואַרץ ברויט, מיט פרישן קעז, מיט אַ טאָפּ זויערמילך אָדער באָרשטש. און פּלוצלינג ווערט מען אַליין מוראדיק הונגעריק. מען דערפילט בפירוש, אַז דאָס איז דאָס עסן פון די עסענישן.

די טייערסטע, פּיקאַנטסטע מאכלים עסן זיך איבער. אָבער ברויט און קאַרטאָפל עסן זיך נישט איבער.

אַזוי איז מיט אַ גוטער רעאַליסטישער פּראָזע, וואָס איז דויערהאַפטיקער פון אַלע ריכטונגען און וואָס צו איר קומט מען תמיד צוריק פון אַלע „איזמען" און „אַזמען", פון אַלע נייע סטילן און סטיליזאַציעס.

יעדער פון די נייע סטילן און פּסיכאָלאָגיש אָדער אידעיש נייע צוגאַנגען, קאָן באַרייכערן דעם אויסבליק פון דעם שרייבער, אַריינברענגען נייע ניואַנסן און דאָס איז טאַקע זייער באַרעכטיקונג. זיי באַקומען אַ תיקון אויף אַזויפיל, אויף וויפל זיי גיסן זיך אַריין מיט אַ פאַרברייטערטן שטראָם אין דער מוטערלעכער קאָרעטע פון רעאַליזם.

דעריבער האָבן מיר אין פאַרשידענע תקופות אַ פאַרשידענעם רעאַליזם און דעריבער איז אויך דער רעאַליזם, וואָס האָט אין דער סאַמע נייסטער צייט גובר געווען די ריכטונגען, וואָס זענען אויפגעקומען אין דער פּראָזע פאַר און נאָך דער מלחמה, אַ מאָדיפיצירטער, אַן אַנדערער ווי דער פון פאַר דעם נאַטוראַליזם און מאָדערניזם.

צי איז פערלעס ראָמאַן אַ ווערק פון דעם דאָזיקן „נייעם" רעאַליזם? שווער דערויף צו ענטפערן איינדייטיק. מען קאָן נאָר פעסטשטעלן, אַז אַלנפאַלס ק ע ר ט ע ר ז י ך אָן מיט דער דאָזיקער נייער שיטה. אַלנפאַלס איז זיין רעאַליזם נ י ש ט ק י י ן נ אַ י ו ו ע ר. אַלנפאַלס נעמט ער אין באַטראַכט גאָר אַ סך נייע שטאַנדפּונקטן, ער נוצט אויס די נייע פּסיכאָלאָגישע צוגאַנגען צו מענטשן און פאַקטן, ווי די דאָזיקע זאַכן זענען צו אים דערגאַנגען, אויב נישט דירעקט פון זייערע געדאַנקלעך-וויסנשאַפטלעכע קאָנסטרוקציעס, איז דורך דער השפעה פון דער מאָדערנער ליטעראַטור אין אַנדערע שפּראַכן.

קודם כל און אין דער ערשטער ריי איז אָבער פערלעס ווערק מאָדערן אין זיין טעכניק; אין זיין אופן פון שילדערן מענטש און סיטואַציע, אין זיין אופן פאָעטירן און מרמז זיין אויף פאַרשידענע שייכותן, וואָס די דאָזיקע שייכות גופא זענען אויך צום טייל אַ נייעס אין דער יידישער ליטעראַטור.

III

אַז מען באַטראַכט אַ בנין, מוז מען זיך אָפּשטעלן אויף פאַרשידענע זאַכן. מען מוז באַטראַכטן דעם פּלאַן באַזונדער און זיין אויספירונג באַזונדער; עקסטער דעם מאַטעריאַל און עקסטער זיין געשטאַלטונג.

און אין פערלעס ראָמאַן מוז מען קודם כל פעסטשטעלן איין זאַך: די גלענצנדע א ו י ס פ י ר ו נ ג. אָט דאָס, וואָס מיר האָבן אויבן אָנגערופן ט ע כ נ י ק.

דאָס גופא איז אָבער אין איין וועגס אויך נאָך עפּעס מער. וואָרום צי קאָן מען דען ווו עס איז אָפּשיידן אויף אַן אמת די דרויסנדיקע פאָרם פון דער אינעווייניקסטער?

אין דעם זין איז פערלעס ראָמאַן פריי פון אַ גאַנצער ריי חסרונות און חסרונדעלעך, וואָס שטערן אַזוי שטאַרק דעם גענוס פון אַזויפיל יידישע פּראָזע-ווערק *).

ביי דעם הינקט אונטער די קאָנסטרוקציע, ביי יענעם דער סטיל און ביי נאָך אַן אַנדערן אַפילו אין פשוטן גראַמאַטיקאַלישן זין — די שפּראַך. ביי איינעםווימלט מיט פאַלשע בילדער, מיט שלעכט באַנוצטע מעטאַפערן און ביי אַ צווייטן איז נאָך ערגער, ווייל מען טרעפט ביי אים אינהאַלטלעכע פעלשונגען, ליגנס...

קאָרעקט אין געוויסע פּרטים זענען ביי אונז אָפטמאָל די אַמווינציקסטן אינטערעסאַנטע, די ווייניקער באַגאַבטע; קאָרעקט מיט יענער קאָרעקטקייט פון דער סטעריליטעט, וואָס קאָן גאָרנישט העלפן.

די דערמאָנטע פעלערן טרעפט מען אָבער אַפילו ביי אונזערע קאַנאָניזירטע „גרויסע" און „גרעסטע" און דאָס מוז זיך האָבן זיינע קולטור-היסטאָריש גוט-באַגרינדעטע סיבות. און ווידער ביי אונזער אויף אַן אמת גרעסטן — ביי דעם מיט וועמענס שאַפונג מיר האָבן זיך אויף אַן אמת נישט וואָס צו שעמען אין פאַרגלייך מיט די העכסטע אייראָפּעישע דערגרייכונגען — אויך ביי אים האָבן זיך לעצטנס גענומען דורכוואַרפן בפירושע פעלשונגען וואָס דערלויבן נישט אַוועקצושטעלן אים אין איין ריי מיט די טאָמאַס מאַנס און שאָלאַכאָווס פון דער היינטיקער פּראָזע.

נאָך איין ביישפּיל:

אָט איז פאַראַן ביי אונז איין זייער טאַלענטירטער בעלעטריסט, וואָס אויך ביי אים ווערט זייער אַ סך צעשטערט דורך מאַנגל אין... ערלעכקייט. ער איז גלענצנד, מעכטיק און אמתדיק אין שילדערן אַ געוויסן געביט פון יידישן לעבן, וואָס איז אים אַמאָל געווען נאָענט און אינטים באַקאַנט. האָט ער זיך אָבער פאַרמאָסטן דורכויס צו שילדערן אַלע יידישע און אויף אַ צוגאָב אויך געוויסע נישט-יידישע שיכטן און דאָרט ווו ער קומט צו יענע ווייטערע, פרעמדערע מענטשן און דערשיינונגען, קלעקט ביי אים נישט קיין אינטויציע; עס קלעקט נישט קיין אינספּיראַציע און ער העלפט זיך אַרויס פשוט און כּראָסט מיט... קיטש. האַנט אין האַנט מיט גלענצנד געשילדערטע געשטאַלטן, טרעפט מען דערפאַר ביי אים די ביליקסטע צייטונגס און טעאַטער-מאַנעקינען, טויטע, פּאַפּירענע נפשות, וואָס לייגן אַוועק פוסט גאַנצע פלאַכטעס פון יעדן ווערק זיינעם.

אַ נעגאַטיווע כאַראַקטעריסטיק איז אויך אַ כאַראַקטעריסטיק און אויב מען שטעלט פעסט, אַז פערלעס בוך איז פריי פון דעם גרעסטן טייל אויסגערעכנטע חסרונות, איז דאָס זייער אַ סך.

ע ר ש ט נ ס איז פערלעס ראָמאַן אַ גוטע, סאָלידע, אויף אַן אמת גוט געשריבענע פּראָזע. עס איז נישט געשטאַמלט. עס איז גערעדט מיט אַ פול מויל — קלאָר, פּרעציז, גענוי, מיט אַ פּרעכטיקער, ריינער שפּראַך **), מיט אַ ריטמישן שווונג, מיט אַ זעלטענער פּלאַסטישער בולטקייט פון אויסדרוק...

צ ו ו י י ט נ ס איז דאָס אַן אמתדיק בוך.

קיין איין פאַלשער אומאויפריכטיקער טאָן, קיין איין פוסט אָרט, וואָס ווערט פאַרלאַטעט מיט די שאַבלאָן-קאָנווענציאָנעלע סכעמעס פון מענטש, סיטואַציע אָדער שטימונג.

אַ בוך אָן ליגן.

(סוף קומט)

*) איך מוז באַטאָנען, אַז איך רעד דאָ אויסשליסלעך וועגן ראָמאַן. די יידישע נאָוועלע און דערציילונג האָבן צו פאַרצייכענען אַ סך גרעסערע דערגרייכונגען.

**) אגב איז די שפּראַך אין דעם בוך אַן אַנטפּלעקונג פון פּויליש יידיש — אַ קאַפּיטל פאַר זיך, אין וועלכן עס לוינט זיך באַזונדער אָפּצושטעלן און וועגן וועלכן איינער אַ וואַרשעווער ייד קלויבט זיך אַפילו אָנצושרייבן אַ ספּעציעלע סטודיע א. ד. ט. „ווי אַזוי די יידן פון אַ גאַנץ יאָר רעדן יידיש".